

بررسی فقهی و حقوقی کودک آزاری

مؤلف

معصومه موثق

کارشناس ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی

ویراستار

محمد قطبیان

انتشارات قانون یار

۱۳۹۹

سرشناسه	: موثق، معصومه، ۱۳۶۳-
عنوان و نام پدیدآور	: بررسی فقهی و حقوقی کودک آزاری / مولف معصومه موثق؛ ویراستار محمد قطیبیان.
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات قانون یار، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۱۶۶ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۹۱۱-۵
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: کودک آزاری (فقه)
موضوع	: *Child abuse (Islamic law)
موضوع	: کودک آزاری -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	: Child abuse -- Religious aspects -- Islam
موضوع	: کودک آزاری -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع	: Child abuse -- Law and legislation -- Iran
موضوع	: کودک آزاری -- قوانین و مقررات
موضوع	: Child abuse -- Law and legislation
شناسه افزوده	: قطیبیان، محمد، ۱۳۶۸ - ویراستار
رده بندی کنگره	: BP۱۹۸/۶
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۳۷۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۶۱۱۶۶۲

انتشارات قانون یار

بررسی فقهی و حقوقی کودک آزاری

تألیف: معصومه موثق

ویراستار: محمد قطیبیان

ناشر: قانون یار

ناظر فنی: محسن فاضلی

نوبت چاپ: اول-۱۳۹۹

شمارگان: ۱۱۰۰ جلد

قیمت: ۴۲۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۹-۱۱۰-۵

مرکز پخش: تهران، میدان انقلاب، خ منیری جاوید، پلاک ۹۲

۰۲۱۶۶۹۷۹۵۱۹ ۰۲۱۶۶۹۷۹۵۲۶

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
مقدمه.....	۱۱
فصل اول.....	۱۷
مفاهیم و ادبیات نظری.....	۱۷
۱-۲- تاریخچه کودک آزاری.....	۱۷
۱-۳- تاریخچه پیدایش بزه دیده شناسی.....	۱۹
۱-۳-۱- سالهای ۱۹۹۰-۱۸۶۰ (دوران شکل گیری مفهوم کودک آزاری).....	۱۹
۱-۳-۲- سالهای ۱۹۹۰-۲۰۰۹ (دوره پیشگیری از کودک آزاری).....	۲۳
۱-۴- تعاریف و مفاهیم.....	۲۴
۱-۴-۱- کودک در قرآن.....	۲۴
۱-۴-۲- کودک در اصطلاح.....	۲۷
۱-۲-۴-۱- در اصطلاح فقهی.....	۲۷
۱-۲-۴-۲- در اصطلاح قانون مدنی.....	۳۰
۵-۱- سن بلوغ.....	۳۱
۵-۱- ۱- سن بلوغ از دیدگاه قرآن.....	۳۱
۵-۱- ۳- سن بلوغ از دیدگاه فقها.....	۳۴
۵-۱- ۴- سن کودکی در قانون مدنی ایران.....	۳۶
۵-۱- ۴-۱- شروع کودکی.....	۳۶
۵-۱- ۴-۲- پایان دوره کودکی در قوانین ایران.....	۳۸
۵-۱- ۵- سن کودکی از دیدگاه کنوانسیون حقوق کودک.....	۴۱
۶-۱- کودک آزاری یا بزه دیدگی.....	۴۴
۶-۱- ۱- کودک آزاری در اصطلاح قانونی.....	۴۵
۷-۱- تعریف بزه دیده شناسی.....	۴۷
۸-۱- تعریف طفل بزه دیده.....	۴۸
۸-۱- ۱- تعریف طفل بزه دیده در معنای عام.....	۴۸
۸-۱- ۲- تعریف طفل بزه دیده در معنای خاص.....	۴۸
۹-۱- مفهوم پیشگیری.....	۵۰
۹-۱- ۱- پیشگیری در لغت.....	۵۰
۹-۱- ۲- پیشگیری در حقوق.....	۵۰

فصل دوم ۵۳

۵۳	حقوق کودکان در فقه و قوانین .....
۵۳	۱-۲ حقوق کودک .....
۵۵	۱-۱-۲ حقوق کودک در اسلام .....
۵۸	۲-۱-۲ حقوق کودکان در قوانین .....
۶۰	۲-۲ فقه اسلامی و حقوق کودکان .....
۶۱	۱-۲-۲ حق کرامت کودک و حفظ شخصیت او .....
۶۴	۲-۲-۲ حقوق مالی طفل در اسلام .....
۶۵	۳-۲-۲ حق حضانت کودک .....
۶۶	۴-۲-۲ حق تعلیم، تربیت و تنبیه کودک .....
۷۱	۱-۴-۲-۲ تأدیبات کودکان از لحاظ تربیتی .....
۷۵	۲-۴-۲-۲ میزان مجازات .....
۷۶	۳-۲ حقوق و تکالیف کیفری کودک .....
۸۰	۴-۲ مسئولیت جامعه در قبال کودکان و بالعکس .....
۸۲	۵-۲ اشتغال کودکان .....
۸۲	۶-۲ حمایت از حقوق کودکان در قوانین ایران .....
۸۴	۷-۲ جایگاه حقوق کودکان در اسناد بین‌المللی .....

فصل سوم ۸۹

۸۹	انواع کودک‌آزاری و علل پیدایش آن .....
۸۹	۱-۳ حرمت اذیت و آزار کودک از دیدگاه اسلام .....
۹۰	۱-۱-۳ حرمت کودک‌آزاری در قرآن .....
۹۲	۲-۱-۳ حرمت کودک‌آزاری در سنت .....
۹۲	۲-۳ انواع کودک‌آزاری یا بزه دیدگی اطفال .....
۹۳	۱-۲-۳ کودک‌آزاری بر حسب موضوع .....
۹۳	۱-۱-۲-۳ کودک‌آزاری جسمی .....
۹۵	۲-۱-۲-۳ کودک‌آزاری جنسی .....
۹۸	۳-۱-۲-۳ کودک‌آزاری عاطفی و روانی .....
۹۹	۴-۱-۲-۳ کودک‌آزاری ناشی از غفلت و مسامحه .....
۱۰۲	۵-۱-۲-۳ کودک‌آزاری اقتصادی (ناشی از بهره‌گیری خلاف) .....
۱۰۳	۲-۲-۳ بزه دیدگی نخستین - دومین و بزه دیدگی مکرر اطفال .....
۱۰۳	۱-۲-۲-۳ بزه دیدگی نخستین - دومین اطفال .....

۱۰۵	۲-۲-۲-۳ بزه دیدگی مکرر اطفال
۱۰۶	۳-۲-۳ بزه دیده ایده آل - غیر ایده آل و بزه دیدگی خاص - غیر خاص
۱۰۶	۱-۳-۲-۳ بزه دیده ایده آل - بزه دیده غیر ایده آل (بزه دیده سرزنش پذیر)
۱۰۷	۲-۳-۲-۳ بزه دیدگی خاص - بزه دیدگی غیر خاص
۱۰۷	۳-۳ علل پیدایش بزه دیدگی اطفال
۱۰۷	۱-۳-۳ علل اجتماعی و محیطی
۱۰۹	۱-۳-۳ ۱-والدین
۱۰۹	۱-۳-۳ ۱-۱-سن والدین
۱۰۹	۱-۳-۳ ۲-۱-شغل والدین
۱۰۹	۱-۳-۳ ۲-۱-جمعیت خانواده
۱۱۰	۱-۳-۳ ۳-۱-سابقه بیماری جسمی یا روانی در خانواده
۱۱۰	۱-۳-۳ ۴-۱-طلاق و جدایی در خانواده
۱۱۱	۱-۳-۳ ۵-۱-سابقه اعتیاد در خانواده
۱۱۲	۱-۳-۳ ۶-۱-سابقه محکومیت یا سوء پیشینه خانواده
۱۱۲	۱-۳-۳ ۷-۱-تک والدینی بودن
۱۱۲	۱-۳-۳ ۸-۱-انزوای اجتماعی خانواده
۱۱۳	۱-۳-۳ ۹-۱-وجود تعارضات و اختلافات خانوادگی
۱۱۳	۱-۳-۳ ۱۰-۱-شرایط اقتصادی خانواده
۱۱۴	۱-۳-۳ ۱۱-۱-مذهب خانواده
۱۱۴	۱-۳-۳ ۱۲-۱-منطقه محل سکونت خانواده
۱۱۵	۱-۳-۳ ۱۳-۱-اشتغال کودکان خانواده
۱۱۶	۱-۳-۳ ۱۴-۱-عوامل مربوط به کودکان آزار دیده
۱۱۷	۱-۳-۳ ۱-۱۴-۱-کودکان غیر عادی
۱۱۷	۱-۳-۳ ۲-۱۴-۱-کودکان دشوار
۱۱۸	۱-۳-۳ ۳-۱۴-۱-کودکان طرد شده
۱۱۸	۲-۳-۳ علل سیاسی و فرهنگی
۱۲۱	۳-۳-۳ علل آموزشی
۱۲۲	۱-۳-۳-۳ تنبیه
۱۲۳	۲-۳-۳-۳ ایجاد ترس و اضطراب
۱۲۳	۳-۳-۳-۳ نحوه برخورد معلمان
۱۲۳	۴-۳-۳-۳ هزینه های آموزشی
۱۲۴	۴-۳-۳-۳ علل روان شناختی و بالینی

- ۱۲۴ ..... ۱-۴-۳-۳ علل روان شناختی.
- ۱۲۵ ..... ۲-۴-۳-۳ علل بالینی
- ۱۲۶ ..... ۱-۲-۴-۳-۳ علل مربوط به والدین
- ۱۲۷ ..... ۲-۲-۴-۳-۳ علل مربوط به کودک
- ۱۲۷ ..... ۱-۲-۲-۴-۳-۳ سن کودک
- ۱۲۸ ..... ۲-۲-۲-۴-۳-۳ جنسیت کودک
- ۱۲۸ ..... ۴-۳ انواع پیشگیری از بزه دیدگی اطفال
- ۱۳۰ ..... ۱-۴-۳ پیشگیری اجتماعی از بزه‌دیدگی کودکان
- ۱۳۱ ..... ۱-۱-۴-۳ محیط اجتماعی عمومی
- ۱۳۴ ..... ۱-۱-۴-۳ محیط اجتماعی شخصی
- ۱۳۷ ..... ۲-۴-۳ پیشگیری وضعی از بزه دیدگی کودکان
- ۱۳۹ ..... ۱-۲-۴-۳ پلیس کودک
- ۱۴۰ ..... ۲-۲-۴-۳ تأسیس نهادهای ملی حقوق کودک
- ۳-۲-۴-۳ پیش بینی دفتر حمایت از کودکان و نوجوانان قوه قضائیه در لایحه‌ی حمایت از کودکان و نوجوانان
- ۱۴۱ ..... ۳-۴-۳ پیشگیری مشارکتی از بزه دیدگی کودکان
- ۱۴۳ ..... ۱-۳-۴-۳ مشروعیت قانونی سازمانهای مردم نهاد
- ۱۴۴ ..... ۲-۳-۴-۳ تعریف سازمانهای غیردولتی و مردم نهاد
- ۱۴۵ ..... ۳-۳-۴-۳ نقش سازمانهای غیردولتی در پیشگیری مشارکتی از کودک آزاری
- ۱۴۸ ..... ۴-۳-۴-۳ حق دادخواهی سازمانهای مردم نهاد
- ۱۵۱ ..... نتیجه‌گیری**
- ۱۵۹ ..... منابع و مآخذ**
- ۱۵۹ ..... الف) منابع عربی
- ۱۶۱ ..... ب) منابع فارسی

پیشگفتار

در دین اسلام، کودک جایگاه ویژه‌ای دارد و این مکتب دستورات بسیار مهم و حساسی را در زمینه نحوه برخورد با کودک و رعایت همه جانبه حقوق وی به والدین ارائه می‌دهد که هدف تمامی آنها توجه خاص به کودکان و تاکید بر اهمیت دوران کودکی می‌باشد و حتی بسیاری از آیات قرآن کریم و احادیث منقول از اولیاء دینی تاکید فراوان به کامل شدن حقوق کودکان داشته و والدین را ملزم به رعایت حقوق کودکان نموده و آن را جزء لاینفک تکالیف دینی و مذهبی آنان می‌داند. علیرغم مبنای دینی روشن و قابل تحسین، عضویت مشروط ایران در کنوانسیون جهانی حقوق کودک و در کنار آن ناچیز بودن آگاهی عمومی جامعه نسبت به پدیده کودک آزاری، فقدان مرز مشخص و تعریف شده برای کودک آزاری و تنبیه تربیتی و تجویز تنبیه در برخی از قوانین موجود و برداشت نامناسب از این تجویز، نتوانست معضلاتی را که در زمینه حقوق کودک به ویژه کودک آزاری، وجود داشت رفع کند. همین ضعف باعث گشته تا والدین و اطرافیان به بهانه تنبیه و تربیت کردن، آن‌ها را آزار داده و غافل از آن هستند که کودکان سرمایه‌های جامعه‌ی فردا می‌باشند و اگر آن‌ها به آسیب‌های روانی و جسمی دچار شوند، به تبع آن جامعه آینده را به مشکلات خود آلوده خواهند نمود و بازتاب شوم این پدیده بر آیندگان مشهود خواهد بود. لذا برای جلوگیری از پدیده کودک آزاری که با توجه به خلاء موجود در قوانین، قوه‌ی قضائیه مبادرت به تنظیم لایحه حمایت از کودکان و نوجوانان در ۲۵ آذر ۱۳۸۱ در جهت حمایت قضایی از افراد زیر ۱۸ سال در معرض خطر و بزه دیده کرد که این امر از رهگذر تعریف مفهوم و احصای مصادیق وضعیت مخاطره آمیز، تعریف مفاهیمی همچون سوء رفتار، بی توجهی و سهل انگاری، بهره کشی، سوء استفاده‌ی جنسی و خرید و فروش کودکان یا اعضای آن‌ها، جرم انگاری ویژه و تشدید کیفرهای حمایتی، تمهید آیین دادرسی

ویژه اطفال بزه دیده، در معرض خطر و شاهد جرم و مواردی دیگر در جهت حمایت از این دسته از کودکان و نوجوانان صورت پذیرفته است.

لذا این کتاب به بررسی فقهی - حقوقی کودک‌آزاری، چگونگی وقوع جرایم علیه اطفال جامعه و به عبارتی عواملی که موجب می‌شود اطفال قربانی جرم و بزه دیده شوند، پرداخته و از آنجایی که علوم جرم‌شناسی ثابت نموده که عقده‌های سرکوفته دوران کودکی باعث ناهنجاری و کجروی در بزرگسالی می‌شود، با در نظر گرفتن این مهم پیشگیری، درمان و راهکارهای مبارزه با این پدیده مورد بحث و مطالعه قرار گرفته است.

مقدمه

آزار و خشونت علیه اطفال، از جمله مسائلی است که سابقه ای به طول عمر بشریت دارد و در ادوار مختلف تاریخ به طرق متفاوت کودکان را هدف قرار داده است و متأسفانه امروزه نیز به عنوان پدیده ای رو به رشد در جوامع به ظاهر متمدن از آن یاد می‌شود. آسیب پذیری به دلیل ضعف جسمی، پایین بودن سن، متزلزل بودن موقعیت اجتماعی از جمله مواردی است که همواره این گروه را در معرض خطر بزه دیدگی قرار می‌دهد. بنابراین اطفال و نوجوانان به واسطه دارا بودن برخی خصوصیات که آنان را به بزه‌دیده بالقوه تبدیل می‌سازد، نیازمند حمایت و پیش‌بینی راه‌کارهای جهت کاهش و یا حذف عوامل جرم‌زا مینماید. حقوق کودکان و نوجوانان در جامعه از حقوقی است که به جهت عدم توانایی آنان در احقاق حق، از جایگاه ویژه و والایی برخوردار است. حقوق کودکان، یکی از مهم‌ترین حقوق انسانی است. زیرا در سایه‌ی این حقوق، کودکان می‌توانند حضوری مفید و کارساز در اجتماع داشته باشند. متأسفانه در جوامع امروزی بسیاری از حقوق کودکان و نوجوانان مورد بی‌مهری قرار گرفته و بسیاری از آن حقوق توسط بزرگسالان نقض می‌گردد. در دین مبین اسلام به این جایگاه ویژه تأکیدات فراوانی شده است و در آیات قرآن و روایات ائمه هدی (علیهم السلام) بر پاسداشت حقوق کودکان توجه شده است. در مقابل مشاهده می‌گردد نه در سطح قوانین داخلی کشورهای اسلامی و نه در سطح بین‌المللی تا قرن بیستم هیچ‌گونه قانون مدونی در این زمینه نوشته نشده است. کنوانسیون حقوق کودک نیز در مواردی با قوانین اسلام هماهنگی ندارد و می‌طلبد تا هر کشوری براساس نیازهای ملی به تدوین قوانین مناسب در این زمینه همت گمارد. این مسأله در ایران نیز تا به حال بدون متولی بوده و قوانین مدون در این زمینه یا کم‌رنگ و بدون ضمانت اجرایی هستند و یا به خوبی به اجرا گذاشته نمی‌شوند.

از دیدگاه، اسلام، از زمان انعقاد نطفه و قبل از دمیده شدن روح، چنین مورد حمایت قرار می‌گیرد و در زمینه‌ی احکام جزایی و مدنی، حقوقی برای او در نظر گرفته شده که در کتاب‌های فقهی آمده و عینا در قوانین موضوعه‌ی ایران انعکاس یافته است. برابر با مقررات قانون مدنی، حمل یعنی کودکی که هنوز متولد نشده از تاریخ انعقاد نطفه عینا مانند کودکی به دنیا آمده، از حقوق مدنی برخوردار می‌گردد، مشروط بر آن که زنده متولد شود گرچه پس از تولد هم فوراً بمیرد.^۱ در واقع، حمل موجودی زنده و مستقل از پدر و مادر، خود مورد توجه مقنن قرار گرفته است. از این جهت می‌توان شروع کودکی را از زمان انعقاد نطفه دانست. بر این اساس، قلمرو کودکی در حقوق ایران و فقه امامیه گسترده‌تر از کنوانسیون‌های بین‌المللی است. از دیدگاه فقه امامیه قریب به اتفاق فقهاء، طفل را کسی دانسته‌اند که به حد بلوغ شرعی نرسیده باشد. که علایمی من جمله سن را برای آن ذکر کرده‌اند. براساس تبصره‌ی یک ماده‌ی ۱۲۱۰ قانون مدنی، سن بلوغ در پسران، ۱۵ سال تمام قمری و در دختران نه سال تمام قمری است. باید توجه داشت که تنها رسیدن به سن بلوغ جنسی، فرد را از حمایت‌های ویژه‌ی کودکان خارج نمی‌کند زیرا این حمایت‌ها تا لحظه‌ی رشید شدن کودک باید ادامه یابد. در حقوق اسلام، سن معینی برای رشد مقرر نشده است و در هر مورد، فرد را باید جداگانه امتحان نمود. بعد از آزمایش و تشخیص صلاحیت و توانایی، وی استقلال پیدا می‌کنند.^۲ ولی براساس قوانین ایران، سن رشد، ۱۸ سالگی است و مسؤولیت کیفری اطفال هم براساس ۱۸ سالگی عملاً اعمال می‌شود. «قانون اطفال بزهکار» از سوی قانون‌گذار نسخ نشده و این قانون، سن ۱۸ سالگی را سن پایان دوران کودکی قلمداد کرده است. کودک‌آزاری طیف وسیعی از رفتارهای آسیب‌رسان را شامل برآورده نکردن نیازهای اولیه‌ی کودک، غفلت از مراقبت‌های

^۱ - ماده ۵۷۹ ق.م.

^۲ - امینی، علیرضا؛ آیتی، سیدمحمد رضا؛ گرجی، ابوالقاسم؛ ۱۳۹۳، تحریر الروضه فی شرح اللمعنه، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، ص ۲۳۲.

بهداشتی، فقدان رشد کافی، تنبیه و بد رفتاری فیزیکی، سوء استفاده‌ی جنسی و سوء رفتار هیجانی و آزار روانی در برمی‌گیرد. طبق تعریف سازمان بهداشت جهانی، کودک آزاری عبارت است از: «آسیب یا تهدید سلامت جسم و روان و یا سعادت و رفاه و بهزیستی کودک، به دست والدین یا افرادی که نسبت به او مسؤول هستند»^۱. در اصطلاح متخصصان امر، هرگونه رفتاری که مشتمل بر آزار جسمی یا سوء استفاده‌ی جنسی یا بی‌توجهی به کودک و نیازهای اساسی افراد و آزار عاطفی باشد، کودک آزاری تلقی می‌شود. کودک آزاری یک مسأله‌ی فرهنگی-اجتماعی است که معمولاً چندین عامل، باهم در بروز آن نقش دارند. خشونت و آزار و به طور کلی به کارگیری روش‌هایی که متضمن ضرر جسمی، مالی یا روحی و روانی باشد از نظر اسلام مردود و تنها در مواردی به عنوان مجازات برای مجرمان تجویز شده است. خداوند به بشر، شخصیت و کرامت ذاتی بخشیده است و در همه‌ی زمینه‌های فردی و اجتماعی، انسان‌ها را به عدالت دعوت می‌کند. از دیدگاه قرآن، ظلم و آزار رسانیدن به دیگران، محکوم است و بایستی به هر وسیله‌ای جلوی آن گرفته شود. هم‌چنین در حدیث‌های فراوانی، شکنجه و آزار رسانیدن به مردم نهی شده و وعده‌ی عذاب خداوند به مرتکبین داده شده است. امام صادق (ع) در همین زمینه چنین می‌فرماید: اگر کسی، دیگری را مورد ضرب و شتم قرار دهد خداوند او را با تازیانه‌ای از آتش خواهد زد.^۲ تردیدی نیست که اسلام به صورت یک مکتب اخلاقی، فلسفی و یا اعتقادی محض ظهور نکرد؛ بلکه به عنوان یک آیین جامع - که تمام نیازمندی‌های مادی و معنوی در آن پیش‌بینی شده - پا به عرصه ظهور گذاشت. از سوی دیگر، این مکتب از همان عصر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله با تأسیس حکومت همراه بود؛ در نتیجه برای اداره آن نیاز به یک پشتوانه مالی غنی و منظم داشت

^۱ - آقا بیگلویی، عباس؛ رسول زاده طباطبایی، سید کاظم؛ موسوی چلک، حسن؛ ۱۳۸۰، کودک آزاری، انتشارات آوند

دانش، چاپ اول، ص ۴۱.

^۲ - حر عاملی، محمد بن حسن، (۱۳۸۸ق)، وسائل الشیعه، ج ۱، تهران: انتشارات مکتبه الاسلام، ص ۲۱.

که بتواند در سایه تشکیل حکومت اسلامی از همه اقشار جامعه دستگیری نماید. از زن و مرد گرفته تا پیر و جوان و کودک. این دین الهی برای جنینی که در رحم مادر خویش هست برنامه و قانون دارد تا زمانی که انسان میمیرد و حتی برای پس از مرگ وی نیز قوانینی را برگزیده است. کودکان قربانیان اصلی درگیری‌های خانوادگی هستند. اغلب والدین با بروز اولین اختلاف‌های خانوادگی از کودک به عنوان ابزاری برای آزار و اذیت طرف مقابل خود استفاده می‌کنند و با ادامه درگیری، کودک را به ابزاری برای طلاق گرفتن، وادار کردن همسر به قبول طلاق و وادار کردن همسر به بخشش کلیه حق و حقوقش تبدیل می‌کنند. نکته مهم در این زمینه این است که هرچند قوانین مشخصی برای برخورد با افرادی که اقدام به کودک‌آزاری می‌کنند وجود ندارد اما طبق گفته حقوقدانان و فقها، می‌توان با افرادی که اقدام به چنین عمل شیعی می‌کنند در قالب دیگر قوانین برخورد کرد و با جستجو در متون قانونی، ماده‌ها و تبصره‌هایی را برای برخورد با افراد مجرم در این زمینه جستجو کرد. اگر فرد کودک‌آزار غیر از پدر باشد، این مساله در قالب شکایت «ضرب و شتم و ایراد صدمه» در قالب قوانین عام قابل بررسی است اما قانونی برای برخورد با پدر به عنوان ولی قهری کودک وجود ندارد. در ماده‌های ۵۹ و ۱۰۹ قانون مدنی این نکته بیان شده که اگر تنبیه کودک از جانب پدر متعارف باشد، این مساله ایرادی ندارد، طبق همین ماده ۵۹ قانون مجازات اسلامی، اقدامات والدین و اولیاء قانونی و سرپرستان صغار و مهجورین که به منظور تادیب یا حفاظت کودک انجام شود، مشروط به این که اقدامات مذکور در حد متعارف تادیب و محافظت باشد ایرادی ندارد. ضعف قوانین از یک سو و ناتوانی ضمانت اجرایی، عدم راه کارهای پیشگیری از بزه‌دیدگی، کمبود و فقدان سازمانهای دولتی و مردمی، عدم مشارکت مردم و دولت و خیلی عوامل دیگر نیز به این واقعیت دردناک دامن می‌زند و بیشتر منجر به بزه دیدگی اطفال شده است. از طرفی دیگر در خصوص برخی جرائم علیه کودکان در قوانین مجازاتی به چشم نمی‌خورد و لذا امنیت لازم برای کودکان فراهم نمی‌شود. در زمینه اطفال کتب

و پایان نامه‌ها بیشتر در زمینه بزه کاری آنها تدوین شده است در حالیکه، به وضوح اثبات شده است که بزه دیدگی اطفال و بزه کاری آنها لاینفک است و اکثر کودکانی که بزه دیده واقع شده‌اند، بعدها همین بزه‌دیدگی به بزهکاری آنها منجر شده است و لذا جا دارد که جنبه‌های پیشگیری از بزه دیدگی بیشتر از جنبه بزهکاری اهمیت داده شود. لذا به نظر می‌رسد انجام تحقیقی در خصوص جرائم علیه اطفال و اینکه چگونه از بزه دیدگی پیشگیری کنیم، ضروری باشد. امروزه موضوع کودک آزاری از جمله مباحثی هست که تمام جوامع انسانی از غرب تا شرق از متمدن تا عقب‌نگه داشته شده و همه و همه به نوعی به آن دچار هستند و در برخی از کشورها برای اینگونه کودکان قوانینی را وضع نموده و برخی دیگر نیز در برابر این موضوع سکوت اختیار نموده‌اند. در این بین قوانین جاری در ایران به تبعیت از قانون شرع الهی مقرراتی را وضع نموده که در این کتاب قصد داریم تا به بررسی فقهی و حقوقی کودک آزاری بپردازیم.

فصل اول

مفاهیم و ادبیات نظری

۱-۲ تاریخچه کودک آزاری

کودکان در طول تاریخ با تجاوز و آزار بسیاری دست و پنجه نرم کرده‌اند و به خاطر آسیب پذیری شان همواره در معرض رفتارهای ظالمانه قرار گرفته‌اند. نقض حقوق کودکان و کودک آزاری، سابقه ای طولانی در تاریخ بشری دارد که در هر دوره ای از تاریخ، تعریف مفهومی آن متفاوت و معمولاً فاقد بار معنایی منفی بوده است؛ به عنوان نمونه بابلیان و مردم روم باستان دختران خود را وقف معابد می کردند؛ این کودکان اکثراً در معرض سوءاستفاده جنسی قرار می گرفتند. در رم قدیم کشتن فرزندان حق قانونی والدین بود. اعراب در دوران جاهلیت و پیش از، پذیرش اسلام، دختران خود را زنده به گور می کردند. در چین نیز فروش دختران امری رایج بود.^۱ در قانون حمورابی اصل شخصی نبودن مجازات رعایت می شد و کودکان گاهی به علت ارتکاب جرمی توسط والدینشان قصاص می شدند. مثلاً اگر پدری دختری دیگری را به قتل می رساند، دختر قاتل قصاص می شد و البته حمایت‌هایی هم مقرر شده بود.^۲ مثلاً در ماده‌ی ۱۰۴ قانون حمورابی مقرر است که «اگر شخصی فرزند صغیر دیگری را برباید به اعدام محکوم می-

---

^۱ - مدنی قهفرخی، سعید، ۱۳۸۳، وضعیت کودک آزاری در ایران، تهران، انتشارات اکنون، ص ۱۷.

^۲ - آقا بیگلونی و همکاران؛ ۱۳۸۰، کودک آزاری، ص ۱۶.

شود». یا در صورت دو قلو بودن کودکان آنها را می‌کشند و این را نشانه‌ی خیانت زن می‌دانستند و زمانی هم به ویژه در عصر صفوی و نیز در دوره‌های بعدی تاریخ ایران، شاهد روسپی‌خانه‌های ویژه برای پسران خردسال و جوان هستیم. حتی در قرون معاصر نیز شاهد چنین برخوردهایی با موضوع کودکان و البته در قالب‌های به مراتب خطرناک‌تر، نظیر قاچاق کودکان برای امور جنسی، قاچاق اعضای بدن کودکان و... می‌باشیم. اما آنچه که در این پروسه زمانی از قدیم تا به حال، قابل توجه و تامل می‌باشد، غفلت جهانی از توجه به حقوق کودکان است. حقوق کودکان از جمله مسائلی است که تا چندین سال قبل، چه در ایران و چه در سایر کشورها و نیز در عرصه بین الملل، چندان مورد توجه نبوده است. شاهد این ادعا اینکه، کنوانسیون حقوق کودک در سال ۱۹۸۹ از سوی سازمان ملل به تصویب رسید در حالیکه تقریباً ۴۰ سال قبل از آن یعنی در سال ۱۹۴۸ اعلامیه جهانی حقوق بشر از سوی سازمان ملل به تصویب رسیده بود. البته قبل از تصویب کنوانسیون جهانی حقوق کودک، چند اعلامیه در این رابطه به تصویب کشورها رسیده بود؛ من جمله اعلامیه حقوق کودک ژنو (۱۹۲۴) و اعلامیه حقوق کودک مجمع عمومی سازمان ملل متحد (۱۹۵۹) اما در هیچکدام از این اعلامیه فراخور وضعیت کودکان و متناسب با کنوانسیون جهانی حقوق کودک، به حقوق کودکان صریحاً توجه نشده بود. اختلاف زمانی فاحش در توجه صریح و مستقیم به حقوق کودکان و به عبارت بهتر غفلت جهانی از حقوق کودکان، دلایل متعدد و قابل توجهی دارد که می‌بایست ریشه و مبنای این دلایل را در آداب و سنن ملی کشورها، فرهنگ و... جستجو کرد. بشر در طی تاریخ زیست جمعی خویش معمولاً به انسانهای فاقد کمال عقلی و ذهنی - همچون اطفال و مجانین - به چشم افراد ناقص و در حکم مال و قابل تملک برای خویش و در نتیجه محروم از حقوق اجتماعی می‌نگریسته، به طوری که این امر و من جمله حس تملک نسبت به کودکان و اینکه کودک به هر روی متعلق به والدین خویش است، از دلایل اصلی بی توجهی و کم توجهی به حقوق کودکان بوده است. آثار این طرز تفکر را حتی در دوران معاصر دنیای غرب نیز می‌توان مشاهده کرد؛ بطوریکه برخی از اندیشمندان برجسته

غربی، معیار بهره مندی از حقوق بشر را شرط دارا بودن تعقل می دانستند و بر همین مبنا کودکان را از جمله افراد محروم از حقوق بشر محسوب می داشتند و اعتقاد بر این داشتند که فقط انسانهایی از حقوق بشر بهره مند می شوند که صاحب قدرت تعقل باشند.^۱

۱-۳- تاریخچه پیدایش بزه دیده شناسی

نگرش به کودک به عنوان فرد مستقل از قرن ۱۷م. آغاز شد و سرانجام در سال ۱۸۶۰ دکتر آمبرواز تاردیو، کودک را فردی مستقل معرفی کرد و همراه این عمل، خشونت‌های وارد آمده بر کودکان را که باعث قربانی شدن کودک می‌شود تحت عنوان بد رفتاری نسبت به کودکان معرفی کرد. در اواخر قرن نوزدهم، به دوره ای از تحولات تاریخی می‌رسیم که می‌توان آن را دوران شناسایی حقوق کودک و توجه و احترام به آن نامید. از اواخر قرن سده ی نوزدهم به بعد، در اکثر نظام های حقوقی، کودکان به عنوان صنفی خاص، موضوع حقوق قرار گرفتند. بعد از جنگ جهانی اول که بخشی از قربانیان آن کودکان بودند، برای حمایت از حقوق انسان اهتمام بسیاری کردند که این رویکرد، به تهیه و تصویب اسناد متعددی در حمایت از حقوق انسان منجر شد. در پی شکل گیری این نوع نگرش و فعالیت های متناسب با آن، توجه جامعه ی جهانی به قشرهای خاصی از افراد، مانند کودکان که نیاز به حمایت خاص و ویژه دارند، جلب شد.^۲ به طور کلی برای بررسی بزه دیدگی کودکان می‌توان آنها را به دو دوره تقسیم کرد.

۱-۳-۱- ۱۹۹۰-۱۸۶۰ (دوران شکل گیری مفهوم کودک آزاری)

۱-سالهای ۱۸۶۰-۱۹۴۶: پارلمان فرانسه قانونی تصویب کرد که حقوق والدین ناشایست را سلب کرده و ضمانت اجراء تعیین کرد و در سال ۱۸۸۹ قانون والدین ناشایست و در سال ۱۸۹۸

۱- جاهد، محمدعلی، مرداد و شهریور ۱۳۸۷، مطالعه جرم شناختی و حقوقی بزه کودک آزاری، ماهنامه شماره ۶۹، سال

دوازدهم، ص ۳۸.

۲- پیوندی، غلامرضا، ۱۳۹۰. حقوق کودک، تهران، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ص ۱۸-۱۹.

قانون مجازات عاملان بدرفتاری و خشونت علیه کودکان تصویب شد. در سال ۱۹۰۴ پارلمان فرانسه کودکان قربانی سوء استفاده‌های جنسی را با تصویب قانون تعلیم و تربیت کودکان نابهنجار، تحت حمایت سازمان عمومی قرار داد و در سال ۱۹۲۴ در اعلامیه حقوق کودک ژنو لزوم مراقبت‌های ویژه از کودک مطرح شد.

۲- سال‌های ۱۹۴۶-۱۹۶۲: کافی رادیولوژیست آمریکائی کودکان، موارد متعددی به شکستگی استخوان و خون ریزی جمجمه‌ای برخورد که ثابت کرد علت این شکستگی‌ها چیزی به غیر از ضربه نمی‌باشد و اگر در تحقیقات ایراد این ضربات توسط والدین به اثبات نمی‌رسد به این دلیل است که والدین مقصر بوده و افشاء نمی‌کنند. سرانجام در سال ۱۹۹۵ ورلی به افشای کودک‌آزاری از طریق رادیو و تلوزیون و جراید مبادرت کرد.

۳- سال‌های ۱۹۶۲-۱۹۷۲: کودک‌آزاری در این دوره تاحدودی شناخته شد، ولی به عنوان یک مسئله مطرح نشد. در سال ۱۹۶۲ پروفیسور هنری کمپاز از دانشگاه کلرادو موضوع کودک‌آزاری را بررسی کرد و تحت مسأله‌ای به نام (سندروم کودکان مضروب) با هدف تهییج افکار عمومی و اجبار مسئولین به فراهم آوردن تمهیدات تخصصی و حرفه‌ای در جهت حمایت از کودکان در مجله کانون پزشکی آمریکا منتشر کردند و سپس دفتر کودکان ایالت متحده آمریکا طرح آزمایشی اعلام کرد که پزشکان مؤظف به گزارش کودک‌آزاری بودند. دکتر سیلورمن در سال ۱۹۳۶ مبادرت به انتشار تحقیقات خود درباره‌ی کودک‌آزاری (سندروم کودکان بزه دیده) نمود و به نام سندروم سیلورمن مشهور شد. در سال ۱۹۶۳ دکتر فونتانا در نیویورک اصطلاح سندروم سوء رفتار در کودکان را رایج کرد و سرانجام میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی در سال ۱۹۶۴ تصویب شد و براساس بند اول ماده‌ی ۲۴، کلیه کودکان مد نظر از نژاد - تابعیت - جنس - مذهب و یا هر گونه نسبت باید به وسیله خانواده، جامعه و دولت از اقدام‌های